

EDUKATIVNA ROMOLOGIJA – MODEL OBRAZOVNE INTEGRACIJE ROMA

SAŽETAK: Smatrajući obrazovanje važnom i visoko pozicioniranom životnom vrednošću, fokusirana na ljudska prava, paradigma humanog razvoja² predstavlja novi okvir za romska pitanja, pojačan činjenicom da su prava Roma primarno vezana za mogućnosti pristupa procesu obrazovanja. Budući da se nemogućnost obrazovanja navodi kao jedan od mogućih uzroka socijalne isključenosti, koncept humanog razvoja zasniva se na opšteprihvaćenoj relaciji da obrazovanje treba da postane presudni činilac socijalne uključenosti, tj. integracije, koja je moguća samo onda ako postoje mogućnosti za razvoj određene grupe. Stvaranjem mogućnosti za pružanje univerzitetskog obrazovanja na maternjem jeziku lingvističkim i etničkim manjinama u BiH i organizovanja stalnog profesionalnog razvoja i obuke nastavnika iz romske zajednice, obezbeđuje se adekvatna osnova za standardizaciju romskog jezika i ostvarenja Milenijumskih razvojnih ciljeva u oblasti obrazovanja.

KLJUČNE REČI: obrazovna integracija, edukativna romologija, univerzitetsko obrazovanje.

1. Uvodna razmatranja

Prema podacima *Centra za demografska istraživanja* većina romskih zajednica živi na prostorima Srednje i Istočne Evrope, na Balkanu, a u neznatnom broju u zapadnoevropskim državama, izuzimajući Španiju (Raduški 2004, 433). Kao nehomogena grupa različitog kulturnog nasleđa, nepovoljnog socijalnog statusa, visoke materijalne i egzistencijalne ugroženosti, kulturne, obrazovne, ekonomske i društvene inferiornosti, bez društvenog ugleda, smanjenih ili nikakvih mogućnosti društvene promocije, bez socijalne pokretljivosti, izolovana iz društvenih tokova, romska zajednica se nalazi na najnižoj lestvici društvene hijerarhije.

Romska porodica kao tip marginalizovane porodice koja nema nikakvu društvenu moć, živi na ograničenom i čvrsto omeđenom prostoru bez mogućnosti da ostvaruje privatnost i nezavisnost. Prepuštena spontanoj regulaciji odnosa po pravilima nasleđenih običaja, egzistira kao tip proširene porodice koja je karakteristična za siromašne slojeve. Po brojnosti velika, prosečno sa četiri člana, izložena pojavama generacijskog siromaštva, reprodukuje nerešive probleme egzistencije i vaspitanja dece. Život u necivilizovanim uslovima, bez osnovnog zdravstvenog i higijenskog minimuma sa visokim rizikom životne ugroženosti onemogućava percipiranje značaja školovanja od strane samih Roma, čiji je odnos prema obrazovanju omeđen ograničenjima porodične sredine koja nije podsticajna. Nepostojanje aspiracija romskih roditelja i nizak stepen motivacije romske dece za školovanje, pored objektivnih razloga vezanih za ekstremno siromaštvo, otvara problem uključenosti Roma u obrazovni sistem kao jedan od najaktuelnijih problema romske zajednice, posebno sa stanovišta integracije Roma u društvo.

Posledice nepismenosti i nepovoljnog obrazovnog statusa isključuju pripadnike romske zajednice iz ekonomskog i društvenog života i onemogućuju pokretljivost kanalima društvene promocije, kao što su obrazovanje i kultura. Proces kulturnog prilagođavanja u kom pripadnici

* egziperi@open.telekom.rs

² Paradigma humanog razvoja, koja ima začetke u okviru *Programa Ujedinjenih nacija za razvoj* (u daljem tekstu: UNDP), sprovedenog u zemljama centralne i istočne Evrope: Bugarskoj, Češkoj, Mađarskoj, Rumuniji i Slovačkoj, ima za cilj da odgovori na bitna pitanja mogućeg poboljšanja položaja Roma i ukaže na sistemske uzroke isključenja Roma iz datog konteksta.

romske zajednice usvajaju i prihvataju kulturne obrasce većinskog naroda, sve više vodi asimilovanju u kulture drugih naroda, a sve manje potpunoj integraciji u društvene tokove. Rezultati nekih istraživanja ukazali su da je uspešna integracija bila moguća kod onih Roma koji su se uspeli otrgnuti iz tipičnog romskog okruženja i koji su se obrazovno, profesionalno i statusno uklopili u okvire šire društvene zajednice (Mitrović, 2001: 14). Istovremeno, veliki broj pripadnika romske zajednice je u procesima strukturne integracije nastojao i uspeo da zadrži svoje tradicionalne običaje, način života, spoljašnje simbole različitosti, jezik, književnost i istoriju, što je u izvesnoj meri pojačavalo i onako prisutne predrasude većinskog naroda prema Romima (Isto: 162).

Negativan trend pojave protivkulture, kao vidne karakteristike nacionalnog bića romskog naroda, na evropskim prostorima izaziva regresiju koja ugrožava ostvareni kvalitet kulturnih vrednosti koje su evidentne u kulturnoj baštini Roma. Romski jezik, muzika, religija, predanja i običaji, predstavljaju specifične elemente romske kulture sa aspekta potrebe njenog transfera u vid kulturnog pluralizma, kako bi se očuvao nacionalni identitet pripadnika romske zajednice. U nizu multiplih barijera koje stoje pred romskom zajednicom, pitanje standardizacije romskog jezika otvara pitanje prava manjinskih zajednica da svoj jezik koriste privatno i u javnosti da ga razvijaju u raznim sferama javnog života, što je garantovano *Deklaracijom UN*, kao i preporukama *Saveta Evrope* (Matras, 2006: 14).

2. Društveni mehanizmi poboljšavanja položaja Roma u BiH

O Romima, kao najugroženijoj manjini u Bosni i Hercegovini, prvoj među nejednakima čiji položaj karakteriše nesloga romskih udruženja i nebriga vlasti, a ignorisanje jača negativne stereotipe, svedoče poražavajući izveštaji medija i Regionalni glasnici za promociju kulture manjinskih prava i međuetničke tolerancije. Prema procenama *Saveta Evrope i izveštajima Institut Media Plan-a*³ broj Roma u BiH, zemlji sa oko 4 miliona stanovnika, kreće se između 30.000 i 60.000, sa nemogućnošću tačnije procene, jer su se na popisu stanovništva 1991. godine beležili pod stavkom „ostale nacionalnosti“, ili su se izjašnjavali kao Muslimani i Hrvati kako bi izbegli diskriminaciju (Bašić i sar., 2002).

Izvršena istraživanja u okviru Centra za istraživanje etniciteta kroz Projekat *Razvoj demokratije, ljudskih prava i zaštita prava nacionalnih manjina u SR Jugoslaviji* pokazala su visok stepen diskriminacije romske nacionalne manjine u BiH. Iako najbrojniji kao nacionalna manjina, nikada nisu bili zastupljeni u vlasti niti su ikada bili politički organizovani, a to ih je, zajedno sa predrasudama i diskriminacijom načinilo jednom od najugroženijih manjina. Siromaštvo, nezaposlenost, neškolovanost, nepoznavanje svojih prava sa minimalnom međusobnom povezanošću i organizovanošću čine da romska populacija i u ratnim i sadašnjim uslovima bude jednako diskriminisana (Isto). Izrazito veliku nepismenost Roma u BiH prati zabrinjavajuća činjenica da romski jezik gotovo potpuno iščezava; u situaciji u kojoj su pripadnici nacionalnih manjina potpuno na margini društvenog interesa, gde je islamska vera romskog stanovništva uticala na napuštanje i zaboravljanje romskog jezika, veliki broj Roma izjašnjavao se kao pripadnici bošnjačkog naroda. Tek od pre nekog vremena, primetna su nastojanja da se po ugledu na zemlje

³ novinska agencija u BiH.

potpisnice Dekade Roma sačuva kultura, tradicija i folklor, a neka romska udruženja su pokazala interes da se sačini rečnik romskog jezika u saradnji sa nevladinim organizacijama, pripadnika Roma u Hrvatskoj i Republici Srbiji.

Prve inicijative za pomoć i brigu o romskoj populaciji pokrenute su 2001. godine kada je Skupština romskih nevladinih organizacija BiH, u Vogošću, usvojila *Platformu za Rome u BiH*. Zakonodavno-pravni okvir Platforme za Rome u BiH predstavljale su odredbe *Konvencije Ujedinjenih naroda* koja se odnosi na položaj izbeglica, koja je usvojena 1951. godine; *Kopenhaški dokument* od 29. juna 1990. godine; odredbe *Konvencije za zaštitu nacionalnih manjina* koju je donelo *Veće Evrope*; *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR)*; *Smernice za poboljšanje položaja Roma* – usvojene u Tampereu 1999. godine i aktivnosti Projekta *Pitanja Roma u okviru Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu*.

Prema odredbama Platforme, političko učestvovanje i zagovaranje afirmativnih mera i promena u životu Roma u BiH, odnosilo se na:

- potrebu osnivanja nacionalnog savetodavnog odbora koji bi bio sastavljen od predstavnika resornih ministarstava i predstavnika Roma čime bi se osiguralo Romima da budu uključeni u sve strukture vlasti na državnim, okružnim i opštinskim nivoima;
- mogućnost promovisanja i uključivanja romske manjine u političke stranke, prema utvrđenom proporcionalnom ključu za participaciju nacionalnih manjina;
- neophodnost ravnopravnog pristupa medijima kao i sprovođenje javne informativne kampanje među romskim stanovništvom o potrebi da izraze svoju nacionalnu pripadnost, i dr.

Pored afirmativnih mera koje se odnose na oblast radnih odnosa, stambeno-pravnih i imovinskih pitanja, problema izbeglica, raseljenih osoba i povratnika, najveći akcenat u Platformi je stavljen na mere u oblasti obrazovanja, koje se odnose na sledeće:

- osiguranje ravnopravnog pristupa obrazovanju na svim nivoima;
- stvaranje mogućnosti za obrazovanje prosvetnih radnika romske nacionalnosti;
- osiguravanje prava Romima da uče romski jezik, kroz subvencionirane dodatne časove na romskom jeziku;
- organizovano sticanje znanja o romskoj kulturi, istoriji i jeziku, kroz adekvatni nastavni program;
- osiguravanje proračuna za obrazovne potrebe Roma na svim nivoima (obezbeđivanje besplatnih udžbenika, prevoza do škole i jednog besplatnog obroka);
- organizovanje seminara za odrasle Rome koji žele pomoći prosvetnim radnicima u školi;
- osiguravanje podrške države u izdavanju i distribuciji nastavnih materijala na romskom jeziku, i sl. (podatak dostupan na <http://www.oscebih.org/documents/43-cro.pdf>).

Polazeći od opštih načela, zaključaka i preporuka navedenih u Platformi, BiH je u aprilu, 2003. godine ratifikovala *Okvirnu konvenciju o zaštiti nacionalnih manjina*, čime su regulisana prava 17 nacionalnih manjina, a samim tim i Roma. Međutim, uprkos zakonima koji okvirno uređuju pitanja prava romske nacionalne manjine, u BiH aktivnosti i brigu oko romske populacije realizuju razne organizacije kao što su *OSCE*, *Helsinški parlament za ljudska prava*, *Soroš fondacija* i druge romske organizacije kojih je ukupno 44, od čega 37 nevladinih, formalnih romskih organizacija kao i 7 neformalnih, na području Tuzlanskog kantona (*Promocija pozitivne*

prakse i inovativnih modela rada u obrazovanju djece Roma u Tuzlanskom kantonu – Zbornik radova, 2004).

U sklopu programa unapređivanja pristupa obrazovanju dece Roma u BiH, zajednički finansiranog od strane EU i organizacije *Save the Children UK*, u saradnji sa *Ministarstvom obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona*, organizovan je u Tuzli, 19. novembra 2004. godine Obrazovni sajam pod nazivom *Promocija pozitivne prakse i inovativnih modela rada u obrazovanju djece Roma u Tuzlanskom kantonu* (Isto). Kao polazište za integraciju primera dobre prakse u redovni školski sistem, sajam je omogućio razmenu iskustava i prezentovanje inovativnih modela radova što je rezultiralo zaključcima i preporukama javne diskusije o implementaciji *Plana akcije o obrazovnim potrebama Roma* iz perspektive *Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona*, romskih udruženja, praktičara – pedagoških radnika i šire javnosti.

Plan akcije o obrazovnim potrebama Roma kao osnovne ciljeve ističe promovisanje sistemskih promena koje će omogućiti da se zadovolje potrebe nacionalnih manjina i uključe nacionalne manjine u aktivnosti očuvanja identiteta, kulture i sopstvenog jezika. Aktivnosti koordinisanja svih društvenih činilaca i institucija koje se bave obrazovnim potrebama Roma, počev od imenovanja savetnika iz reda Ministarstva, apela opštinskim upravama da identifikuju decu koja nisu upisana u matične knjige, pokretanja akcija prikupljanja udžbenika i školskog pribora u svim osnovnim školama, obeležavanja Svetskog dana Roma aktivnostima stvaralaštva, kulture i tradicije, održavanja Okruglih stolova na teme koje se odnose na obrazovanje Roma pa do izrade projekata i apliciranja kod nevladinih organizacija – samo su neke od programa praktičnih mera i akcija koje se realizuju na području Tuzlanskog kantona.

3. Edukativna romologija – programski model institucionalizacije obrazovanja Roma

Nakon niza sporadičnih individualnih inicijativa uz finansijsku potporu različitih donatora, a u kontinuitetu Fonda za otvoreno društvo, Dekada Roma (2005-2015) je u fokus ostvarivanja aktivnosti stavila obrazovanje. Kao naučna disciplina romologija nije novina na evropskim prostorima; zastupljena je u Pragu, Parizu, Rumuniji, Budimpešti, Gracu, Mančesteru i Sofiji.⁴

U sklopu sveukupnih afirmativnih mera u okviru Dekade Roma, a u skladu sa strateškim ciljevima demokratizacije sistema obrazovanja, kao i zahtevima kurikularne reforme pred kojom se nalaze ustanove za obrazovanje učiteljskog kadra kadra nameće se pitanje – čime obogatiti tako često isticani profil budućih učitelja, kada je u pitanju profesionalna osposobljenost za rad sa decom romske nacionalnosti? Uglavnom, vođeni što praksom, da u ugrožene grupe (kao što su osobe sa invaliditetom, socijalne i razne druge grupe sa poremećajima) ubrajamo Rome, što predrasudama i stereotipima o razvojnom deficitu romske populacije, često nudimo standardni blok psihološko-pedagoških predmeta koji konceptijski dotiču sadržaje za pomoć deci sa posebnim potrebama, a praktično ne ukazuju na načine rada sa romskom decom.

⁴ U Pragu, na Karlovom univerzitetu, na Filozofskom fakultetu, u okviru Indologije je Odsek za romološke studije; u Parizu, na Sorboni postoji katedra za romski jezik; u Rumuniji se romologija predaje unutar pedagoških predmeta; teorijska lingvistika i deo kursa koji se odnosi na romološka pitanja (Grac, Mančester, Sofija, a u Budimpešti je ova problematika u Institutu za lingvistiku Mađarske akademije nauka).

U cilju obezbeđivanja široke senzibilizacije budućeg akademskog, učiteljskog kadra za rad sa decom romske populacije čine se pokušaji da se ukaže na potrebu i mogućnost uvođenja nastavnog predmeta Edukativna romologija. Na više stručnih skupova, nekoliko godina unazad konstatuje se da univerzitetsko obrazovanje zaostaje za stvarnim potrebama i za integracionim procesima. Evropska zajednica je postavila pred sistem obrazovanja u našoj zemlji određene zahteve, a jedan od tih je i iznalaženje načina da se adekvatno odgovori specifičnostima obrazovanja romske populacije. Nove programske i reformske osnove strateških dokumenata, kao i inoviranje koncepcije stručnog i profesionalnog osposobljavanja učitelja, dodatno su motivisale stručni kadar na pojačano informisanje, učenje i isprobavanje ideja u svojoj praksi. Težeći unapređivanju veština edukatora u uslovima proširene uloge učitelja, proces stručnog usavršavanja omogućio je savladavanje otpora prema promenama, ulaganju napora da se uoči stereotip, da se razumeju nove tendencije i uvedu nove strategije u procesu rada sa decom i osnovnoškolskog uzrasta. U sadašnjem trenutku jedno od aktuelnih pitanja jeste rad sa romskom decom u osnovnim školama.

U nizu afirmativnih mera u radu na obrazovanju romske populacije kao jedna od strateških mera ističe se uvođenje romskog asistenta u nastavni proces, kao posrednika između nastavnika i porodice kojoj romsko dete pripada, odnosno karike koja je nedostajala da se romska deca uključe u redovno obrazovanje. Ulazak romskih asistenata u obrazovni sistem, ali ne i u proces (budući da ne poseduju adekvatan stepen stručne spreme za izvođenje vaspitno-obrazovnog procesa), obezbedio je formalno-pravno, ulogu koordinatora, ali ne i stručnog saradnika. Najveći značaj uvođenja romskih asistenata jeste uklanjanje systemske i jezičke barijere, jer je omogućeno da sa romskom decom i roditeljima rade oni koji dobro poznaju romsku nacionalnu manjinu, koji su kulturalno senzitivni, kao sami predstavnici te kulture.

Suočeni sa teškoćama pred kojima se nalaze učitelji u odeljenjima koje pohađaju deca romske nacionalnosti, odgovori i modeli pomoći sve češće se traže u sopstvenim akcijama, koristeći znanja i iskustva akreditovanih seminara na teme multikulturalizma i tolerancije, ublažavanja različitosti, programa za prevazilaženje stereotipa i predrasuda, kombinujući razne modele kompenzatorskih programa, indeksa za inkluziju ili rada sa decom sa posebnim potrebama. Neretko, realizuju se i kratkoročni projekti raznih donatora nevladinog sektora čiji sadržaji i pretpostavke ne proizilaze iz ciljeva i zadataka školskih programa, već iz budžeta ili grantova finansijski jakih organizacija.

Poslednjih godina postalo je vidljivo da je razmatranje pitanja vezanih za obrazovanje Roma više društveno nego akademsko pitanje, pa se i razna istraživanja vrše pod pokroviteljstvom raznih asocijacija i nevladinih organizacija, a razni romski centri za demokratiju, uz finansijsku pomoć uglavnom stranih organizacija vrše sprovođenje projekata zasnovanih na istraživanju problema obrazovanja dece Roma.

Svi navedeni razlozi ukazuju na potrebu, značaj i mogućnost da se naglase početne implikacije za rad na institucionalizaciji pitanja dopunskog obrazovanja budućeg fakultetski obrazovanog kadra za rad sa romskom decom i roditeljima. U cilju obezbeđivanja široke senzibilizacije budućeg akademskog, učiteljskog kadra za rad sa decom romske populacije čine se pokušaji da se ukaže na potrebu i mogućnost uvođenja nastavnog predmeta Edukativna romologija.

Učiteljski fakultet, uvođenjem predmeta Edukativna romologija obezbedio bi senzibilizaciju akademske sredine za ovu vrstu potrebe, okupio i formirao nastavnički kadar, animirao i okupio studentsku populaciju i definisao mogućnosti obrazovanja kadra za naučni pristup romologiji kod nas, čime bi bio u situaciji da:

- ostvarujući sopstveni program rada istovremeno vrši i proveru efikasnosti načina na koje se rešavaju problemi obuhvata Roma obrazovnim sistemom;
- utvrđuje uzroke koji dovode do neostvarivanja prava i obaveza u vezi sa obrazovanjem mlade populacije Roma;
- definiše uslove za uključivanje Roma u sistem obrazovanja i vaspitanja;
- procenjuje adekvatnost kadra koji je uključen u obrazovanje dece Roma u pogledu obrazovnog profila, specifične obučenosti za rad sa tom decom, motivacije i drugih uslova koji mogu uticati na uspešnost njihovog rada;
- evaluiranjem sopstvenog rada dođe do projekcije predloga kako da se uspešnije ostvare ciljevi Strategije unapređivanja obrazovanja Roma u BiH;
- izvrši značajan uticaj na razvoj resursa koji će prenositi poruku ekspertima intelektualne elite, koji mogu da ponude svoju stručnost i podršku u daljem radu na razvijanju koncepcija dopunskog i kompenzatornog obrazovanja;
- uvede ekstenzivne kurseve u nastavu predmeta Edukativna romologija, u vidu obrazovnih modula kroz koje bi se studenti upoznivali sa osnovnim obeležjima romskog jezika, tradicije, kulture, umetnosti;
- organizuje praktičan rad studenata na izradi istraživačkih projekata sa mentorima;
- uvede programe za rad sa decom iz različitih kulturnih i jezičkih sredina;
- sprovodi programe obuke za rad sa decom pod visokim rizikom (osim romske, izbeglička deca, siromašna deca i sva ona koja su izložena bilo kojoj vrsti deprivacije);
- se afirmiše i akredituje kao Regionalni centar za profesionalni razvoj koji sprovodi obrazovne, metodičke i psihosocijalne programe, i sl.

Promenjena paradigma o obrazovanju promovise načelo savremene orijentacije na izgradnju poželjnog profila učitelja kao autonomnog stručnjaka koji dizajnira vaspitno-obrazovni proces ističući potrebu za važnošću posedovanja kompetencija interkulturalnog susretanja. Koncepcija studijskog programa osmišljena je na postavkama savremene obrazovne intervencije u pravcu osnaživanja kompetencija socijalne inkluzije učitelja kako bi postao responsivan na obrazovne potrebe dece i roditelja kojima je potrebna podrška.

Ujednačenost uslova i mogućnosti sve dece da budu obuhvaćena obrazovnom intervencijom u ranom uzrastu, spremnost učitelja da odgovori na postojeće različitosti dece i roditelja koje obuhvata, primena aktuelnih pedagoških standarda na uvođenju inkluzivnog obrazovnog modela, zahtev da se učitelji na svim nivoima učine partnerima u reformi obrazovanja, kreiranje i osmišljavanje vrste institucionalne antropologije kao podrške integrativno-inkluzivnim procesima okosnica su teorijskog okvira studijskog programa Edukativna romologija.

Na planu primene i provere praktičnih sposobnosti postojeći studijski program bi osposobljavao studente da kao budući učitelji interakcijom i razmenom u neposrednom radu sa decom, roditeljima i lokalnom zajednicom grade pedagoške standarde u odnosu na resurse humanog kapitala kojim obrazovna ustanova raspolaže.

Opšti cilj studijskog programa Edukativna romologija usmeren je na osposobljavanje učitelja kao budućih profesionalaca da u školama preuzmu nove profesionalne inicijative koje podrazumevaju spremnost za ostvarivanje globalnih i specifičnih uloga na svim nivoima organizacione strukture. Specifični ciljevi studijskog programa orijentisani su ka razvijanju veština budućih učitelja za pokretanje neprekidnog lanca promena čiji će krajnji korisnici, uz pomoć posredovanja učitelja biti deca i njihovi roditelji.

Operacionalizacija ciljeva studijskog programa podrazumeva:

- lični angažman budućih učitelja na sopstvenom napredovanju i daljem usavršavanju u okviru dugoročnog procesa u kojem je potrebno stalno istraživanje, postavljanje pitanja, eksperimentisanje i preuzimanje rizika, pravljenje grešaka i dalje učenje;
- usmerenost na individualizovan pristup detetu i roditelju;
- kreiranje individualnih obrazovnih programa u kojima roditelji ravnopravno i aktivno participiraju;
- neophodnost uspostavljanja partnerskog odnosa roditelja i učitelja;
- orijentaciju na vaspitavanje o razlikama;
- razvijanje odgovornog ponašanja, važnosti doslednosti, postojanja potrebe za ograničenjima;
- podsticanje kulturne različitosti i kompetencija, dece, učitelja i roditelja;
- aktivnosti istraživanja učitelja i sagledavanja sopstvenih mogućnosti da odgovori zahtevima i prirodi inkluzivnih procesa.

Studijski program sledi razvojni kontinuum povišavanja kompetencija učitelja koji se ostvaruje spremnošću i osposobljenošću za kreiranje inkluzivnih procesa i razvijanje i primenu inkluzivnih obrazovnih modela.

Kompetencije diplomiranih studenata treba da rezultiraju spremnošću za povišavanje kvaliteta svojih ličnih i profesionalnih uloga, što podrazumeva:

- primenu metoda aktivnog, participativnog i iskustvenog pristupa profesionalnom osposobljavanju iz razloga što su to metodi koji podržavaju razvojne principe osamostaljivanja učitelja;
- osnaživanje razvojnog kruga profesionalne moći i kompetencija učitelja putem individualizacije;
- spremnost da se odgovori na potrebe, sposobnosti i potencijale svakog deteta u skladu sa postojećim različitostima, kako u odnosu na decu tako u odnosu na porodice iz kojih potiču;
- podsticanje aktivnosti proisteklih iz procesa individualizacije: da podstiče pozitivnu sliku o sebi, uvažava individualne razlike i saznaje o vrednostima i karakteristikama porodica i dece;
- izgrađivanje partnerskog odnosa sa porodicama u cilju pružanja optimalne podrške razvoju deteta;
- spremnost budućeg učitelja da komunicira sa porodicama, podstiče roditelje na učešće, sakuplja informacije o običajima i kulturi, načinu života porodice, deli odgovornost sa roditeljima, edukativno deluje na roditelje, pomaže i podstiče ohrabrivanje roditeljstva i promoviše porodično učešće;

- umešnost da primeni znanja o izvođenju konkretnih aktivnosti sa romskom decom u odeljenjima i efikasnim načinima njihovog podučavanja;
- fokusiranost na strategije rada sa romskom decom koje daju rezultate;
- osposobljenost da sprovodi kompenzatorne programe i konkretne akcije koje će pomoći romskoj deci u lakšem savladavanju zahteva koje pred njih postavlja škola;
- ovladavanje veštinama socijalne komunikacije u cilju podizanja socijalnog statusa romske dece u odeljenju i uspešnoj integraciji u kolektiv;
- osposobljenost za proces planiranja i procenjivanja koje treba da ima razvojni karakter ;
- aktivan odnos i sistematski pristup u vršenju procesa samoevaluacije;
- otvorenost za promene i spremnost za rad na socijalnoj inkluziji;
- spremnost da ličnim primerom promoviše vrednosti i ponašanja koja proističu iz preporuka savremenih obrazovnih intervencija inkluzivne i kompenzatorske prirode;
- usmeravanje sopstvenih aktivnosti na podsticanje i uvažavanje različitosti među ljudima, jačanje sposobnosti dece za saradnju, davanje ličnog primera toleranciji, razvijanje lične svesti o uklanjanju nejednakosti i ublažavanju različitosti kao i svesti dece i roditelja o međusobnom uvažavanju.

Savremeni školski programi, koncipirani na osnovama visokokvalitetnih integrisanih intervencija smernice su obrazovanja za održivi razvoj koji podrazumeva osposobljenost učitelja za primenu savremenih intervencija inkluzivnog, interkulturalnog i multikulturalnog obrazovanja.

Koncepcijski, kurikularni koncept osposobljavanja učitelja za rad sa decom koja pripadaju specifičnim grupacijama obuhvata pored vaspitne/razvojne, socijalnu i ekološku dimenziju obrazovanja. Podržavajući nastojanja i potrebu društva da se škole kao zajednice učenja transformišu u zajednice ispomažućeg življenja dece, učitelja i roditelja, osposobljavanje budućeg kadra integriše:

- obučavanje studenata za rad sa decom romske etničke grupe;
- decom sa potrebom za inkluzivnim tretmanom;
- decom interno raseljenih lica;
- decom iz raseljenih i izbeglih porodica;
- decom iz ruralnih područja;
- decom povratnika u procesu readmisije;
- decom sa smetnjama u razvoju;
- decom iz siromašnih porodica.

Sadržaji predmeta Edukativna romologija obuhvatali bi sledeće teme: *Istorija romskog naroda i grupacije Roma. Tradicija, kultura, jezik i sistem vrednosti u romskoj zajednici. Diskriminacija, stereotipi i predrasude. Društveni mehanizmi koji Rome drže u izolaciji. Socijalna distanca prema Romima. Modeli socijalnog rada sa marginalnim grupama. Interkulturalno obrazovanje. Problemi obrazovanja Roma. Sociokulturna deprivacija i razvoj romske dece. Jezički deficit – prepreka školovanju romske dece. Integracija dece iz romske etničke grupe u obrazovni sistem. Primarna deficitarnost u vaspitanju i obrazovanju dece Roma. Svest o sebi kod romske dece. Pojam i osobine kompenzatornih programa. Kompenzatorni programi i rano učenje. Ciljevi i principi rada po kompenzatornom programu. Veštine komunikacije ,uslovi i postupci aktiviranja dece. Primeri programskih aktivnosti kompenzatornog programa. Programi za rad sa romskom decom predškolskog uzrasta. Programi za rad sa romskom decom u razrednoj nastavi. Načini*

uspešnijeg školovanja romske dece. Karakteristike projekata i akcionih planova Strategije za unapređivanje obrazovanja Roma. Nastavni plan i program fakultativne nastave – Jezik sa elementima nacionalne kulture Roma.

Budući da profesionalizacija struke nosi u sebi razvojnost i dinamiku, cilj i svrha studijskog programa Edukativna romologija je stizanje do nivoa na kome će se procenom, primenom i pružanjem podrške individualizovanog tipa stvoriti uslovi za razvijanje inkluzivnog profila škola. To istovremeno znači utemeljenje obrazovnog koncepta inkluzivne politike, inkluzivne kulture i inkluzivne prakse na bazi pravovremene obuke studenata za savremenu obrazovnu intervenciju inkluzivnog tipa.

Zaključna razmatranja

Nedostatak uzora ili modela uspešnih, visokoobrazovanih Roma predstavlja ogromnu prepreku za dalje školovanje romskih studenata ili napredovanje u obrazovanju. Alternativne akademske mreže, izborni kursevi pri fakultetima predstavljaju tek neznatan pokušaj za afirmaciju romskog identiteta i kulture u visokoškolskim obrazovnim programima. Stvaranje novog, institucionalnog oblika rada sa romskim studentima predstavlja sistemski pokušaj stvaranja romske akademske populacije koji može doprineti preusmeravanju široko rasprostranjenih društvenih stereotipa o poboljšanju statusa celokupne romske populacije intervencijama socijalnog tipa na polje prevazilaženja stereotipa i predrasuda i primenu afirmativnih mera. Predlaganje inicijativa za projekciju predloga primene mera savremene obrazovne intervencije sa nivoa univerzitetskog obrazovanja romske populacije predstavljalo bi društveni i naučni doprinos razvijanju sveobuhvatnog modela uspešnije integracije i emancipacije Roma.

LITERATURA

- Bašić, G., Milićević, N., Murgel, J., Ortakovski, V. i Tatalović, S. (2002). *Demokratija i nacionalne manjine*. Beograd: Centar za istraživanje etniciteta.
- Matras, Y. (2006). Budućnost romskog jezika – u susret politici lingvističkog pluralizma. *Škola romologije*, str. 14.
- Mitrović, A. (2001). Da li je obrazovanje Roma njihova jedina šansa i najsigurniji kanal socijalne pokretljivosti?, u: M. Vujačić (Ur.) *Knjiga rezimea Uloga obrazovanja u smanjenju posledica siromaštva na decu u zemljama u tranziciji*, str. 14. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Platforma za Rome u Bosni i Hercegovini. (2001). Vogošća. <http://www.oscebih.org/documents/43-cro.pdf>
- Promocija pozitivne prakse i inovativnih modela rada u obrazovanju djece Roma u Kantonu Tuzla – Zbornik radova*. (2004). Tuzla: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta.
- Raduški, N. (2004). Romska nacionalna manjina u Srbiji – demografske tendencije i problemi. *Migracijske i etničke teme*, br. 4: 433-445.

Vesna Srdić, Ph. D.

EDUCATIONAL ROMOLOGY – MODEL EDUCATIONAL INTEGRATION OF ROMS

Summary

Considering education as an important and highly ranked value of life, focusing on human rights, human development paradigm presents a new framework for Roma issues, exacerbated by the fact that the rights of Roma are primarily related to the access of educational process. Since it is impossible to include education cited as one of the possible causes of social exclusion, the concept of human development is based on generally accepted route that education should become a crucial factor in social inclusion, ie. integration, which is possible only if there are opportunities for the development of a specific group. By creating opportunities for the provision of university education in their native language to linguistic and ethnic minorities in Bosnia and organizing and continuing with professional development and training of teachers from the community an adequate basis for the standardization of the Romani language is provided as well as the achievement of the Millennium Development Goals in education.

Key words: educational integration, educational Romology university education.